

Av Landsmålsarkivets frågelistor äro till april 1929 följande tryckta:

1. MJÖLKHUSHÅLLNING.
2. TRÖSKNING.
3. PERSONERNA I GÅRDEN OCH BYN.
4. HIMLAVALVET OCH VÅDERLEKEN.
5. TID OCH TIDSINDELNING.
6. BRÄNNVINSBRÄNNING.
7. LÖV- OCH MOSSTÄKT.
8. GRUVOR.
9. RENLIGHET.
10. TILLTAL OCH HÄLSNINGAR.
11. HANDEL OCH LIVET PÅ FÄRDVÄGAR.
12. FÅBODVÅSEN.
13. ELD OCH ELDGÖRNING.
14. BIN OCH BISKÖTSEL.
15. HÅGNADER.
16. BRÖDET OCH DESS TILLREDNING.
17. KOLNING.
18. TJÄRBRÄNNING.
19. NÖDBRÖD.
20. SKOR OCH SKOTILLVERKNING.
21. STRUMPOR, VANTAR M. M.
22. TRÅSLÖJD.
23. BYSMIDE OCH HOVSLAGERI.
24. SKIDOR, SNÖSKOR, SKRIDSKOR.

Under förberedelse äro:

25. SLÅTTER.
26. HYTTOR.
27. JORDENS BEARBETNING.
28. LEKAR.
29. ORD OCH UTTRYCK FÖR RÖRELSE.
30. VATTEN OCH VATTENDRAG.

Dessutom äro under förberedelse, under medverkan från andra institutioner och från enskilda, frågelistor rörande uppfostran, gåtor, människokroppen, människokroppens sjukdomar och deras botande.

23. BYSMIDE OCH HOVSLAGERI

TIERP 1929
Tierps Tryckeri Aktiebolag

BYSMIDE OCH HOVSLAGERI.

Det gamla räck- och stångjärnssmidet samt en del speciella yrkes-smiden komma att behandlas i särskilda frågelistor.

Smida eller andra uttryck för att bearbeta metaller genom användning av slägga eller hammare? Hur böjes ordet smida (smed, smidit; smidde, smitt)? Har ordet kunnat ha någon annan betydelse utom den ovan efterfrågade? Vad betydde ordet smide? Både själva arbetsprocessen och den färdiga produkten?

Olika sorters **smeder**? Funnos yrkessmeder i bygden? Hur benämndes de: smed, klensmed, sockensmed, bysmed, storsmed, mästersmed, ämbetsman? Sysslade dessa även med andra närstående yrken, t. ex. plåt- och kopparslageri, hovslageri o. d.? Sysslade de också i någon mån med träslöjd, t. ex. tillverkade kälkar och slädar, som de sedan smidde beslag till? Vad kallades smedernas medhjälpare i smedjan: smeddräng, smedpojke, pustpojke, blåsare, gesäll, hantlangare, släggare? Kunde smed betyda något annat (eld i kol)?

Brukade bönderna själva syssla med smidesarbete till husbehov och för reparation av verktyg och redskap? Hade man något namn på sådana, som utan att vara fullt yrkeskunniga sysslade med smide: halvgod smed, klåpare? Uttryck för smedernas skicklighet: handlag, ställ, »ha rätte smeatakten i näva»? Vände sig bönderna alltid med sitt storsmide till yrkessmeder, eller utförde de även sådant själva? Har det i äldre tid varit vanligt i orten, att bönderna (liksom t. ex. i Bergslagen) vid sidan om sitt jordbruk idkade smide som hemslöjd till avsalu (manufaktursmide)? Hade varje särskild by eller socken sin egen specialitet, t. ex. kniv-, lie- och yxsmide i somliga, hästsko- och sömsmide i andra byar? Om något sådant speciellt hemslöjdssmide i äldre tid förekommit i Eder ort, så uppgiv

arten därav samt lämna om möjligt uppgifter om arbetsförfarande, driftens omfattning, försäljningssätt o. s. v.! Brukade man skilja mellan grovsmide och finsmide? Hade man uttryck för begreppet hemsmidd i motsats till av yrkessmed förfärdigade eller köpta smiden?

Förekom fordom en **smedja** vid varje bondgård (gårdsmedja), eller ägde flera gårdar en sådan gemensamt? Var den

Fig. 1. Smedja på Gotland.

gemensam för hela byn (bysmedja)? Hur var smedjan byggd? Jfr fig. 1 och 2! Hur stor skulle smedjan vara (så stor, »sa dä jeck å beslö en vang i-na»)? Uppgiv mått och lämna om möjligt en skiss av grundplanen! Hade man särskilda namn på mindre smedjor: nödfallssmedja, smedjekrypa, smedjekoja? Av vad slags material var smedjan vanligen uppförd (av sten, tegel, sindertegel, trä)? Fanns särskild kolbod (kolhus) sammanbyggd med smedjan? Namn på smedjans delar, framför allt om deras benämningar avveko från motsvarande benämningar på andra byggnader! Beskriv smedjans fasta inredning! Vad kallades eldstaden: härd, ässja, fyr, kur? Skilde man mellan härd och kur och vad var i så fall skillnaden? Vad kallades de vanligaste fasta redskapen: städ, bälg, härdho,

härdhorn, kolbås, skralåda? Namn på andra inventarier i smedjan, om sådana funnos: filbänk, borrställning för borrning av järn, skruvstäd, verktygslåda, verktygsskåp, verkfat? Namn på olika ställen i smedjan? Hur upplystes smedjan om kvällarna (med ljus eller furustickor i brandjärn)?

Hur benämnde man blåsbälgen: bälg, balg, bälga, pust, fläkt? Beskriv noga dess konstruktion och utseende, helst med teckning! Jfr fig. 2 och 3! Varav och hur förfärdigade man den?

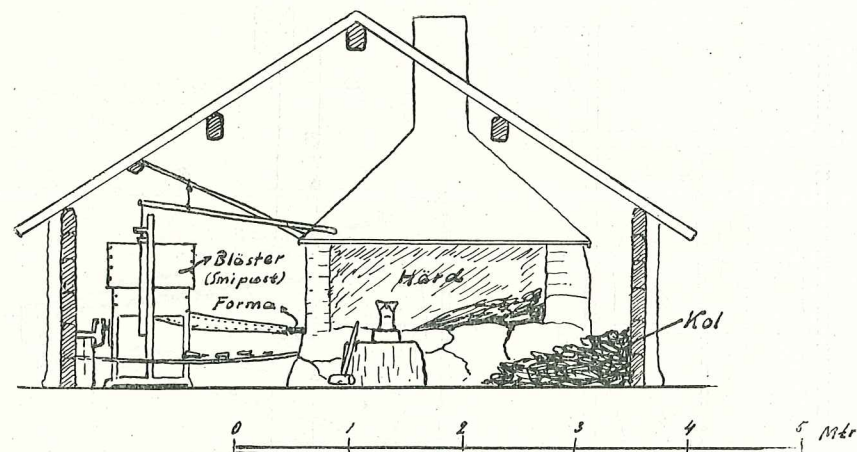

Fig. 2. Smedja i Uppland.

Benämningar på dess olika delar: ställning, skrov, stomme, stommel, bock, stol? Namn på bottarna: över- och underbotten, överblock, underblock, lock och botten, huv? Träbälg och tunnebälg? Ledare, geider, grejder för att styra den rörliga bottenens rörelse? Ventiler, klaffar och lufthål? Användes hästläder till bälgarna? Hade man hasselspön (bälgaspäner) fastsatta vid bälgens sidor parallellt med bottarna för att hålla lädret i styrsel? När använde man bälgar av läder och sådana av trä? Har man av någon anledning övergått från det ena slaget till det andra? Dragstång, hävstång, bälgstång? Fästeträ och rörkubbe med bälgpipa, bälgör, väderrör? Namn på den del av väderröret, som gick in i härdens: forma, munstycke? Tätta, buss? Hade man något

slags tvärstycken ovanpå bälgen (kattar), som man lade tyngder emellan, då man ville att bälgen skulle blåsa starkare? Uttryck för att dra bälgen: bälga, blåsa, pusta, fjutta? En svag luftström från bälgen: en fjutt, ett ånnane?

Vad kallades ett **städ** (fig. 4): städ, städje, städe, amboss, ambolt, hambult? Den stock, varpå det var uppställt: stabbe, kubbe, smidstabbe, smidpacke? Namn på städets delar: fot, kropp, plan, horn, sparr, sparrhake, spärrhake, nos?

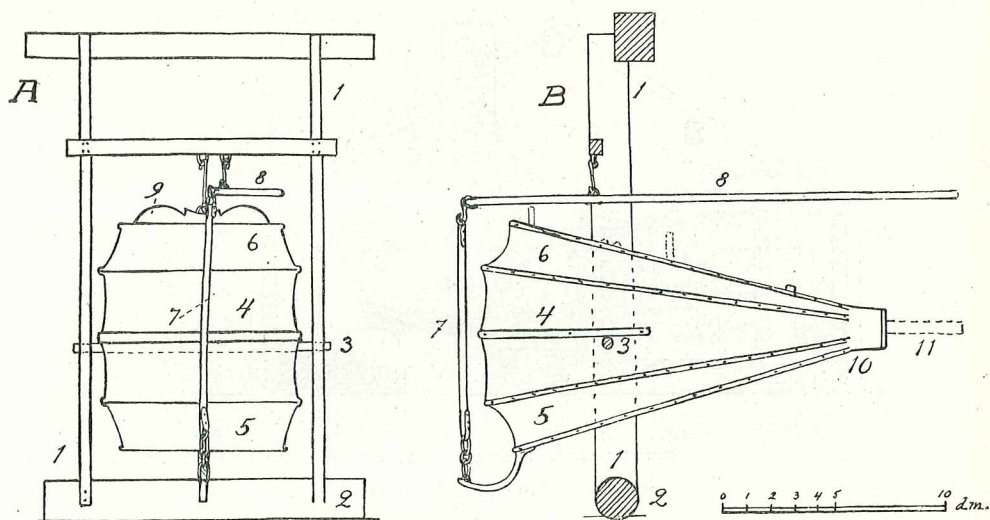

Fig. 3. Bälge. A. Bakifrån. B. Från sidan.

1. Ställning (stommel).	5. Botten.	9. Katt(ar).
2. Stock.	6. Lock.	10. Rörkubbe.
3. Axel som uppbar bälgen.	7. Stång.	11. Pipa.
4. Träbälgen.	8. Bälgstång.	

Hur fastgjordes städet vid sitt underlag? Var stabben försedd med en stor märla vid ena sidan för fastsättning av större föremål (hjulaxlar), som skulle gängas e. d.? Fanns vid stabben fastsatt ett horn med saltlake att doppa mejslar, hålstansar o. dyl. i, innan de användes? Funnos på städet särskilda redskap för mätning (tolk), för avhuggande av stål eller järn (huggtand, städstamp, avhugg, avskrot) eller för rundsmidning (sänke)? Hade man särskilda järnplåtar att lägga på stä-

det för att skydda det vid avhuggning av järn? Hade man för vissa ändamål (t. ex. vid smidning av gångjärn) mindre »städ» liknande fig. 5? Hur benämnde man sådana: sparrstäd, flat sparrhake (med tånge neddriven i stabben)?

Hur var härdhon eller andra kärl för härdnings- eller kylvatten anbringad? Andra benämningar på den: haggvann?

Vilka **redskap** för övrigt användes vid smidet: kolskyffel, kolskopa, spralespade, raka, esbust, härdspets, krats att

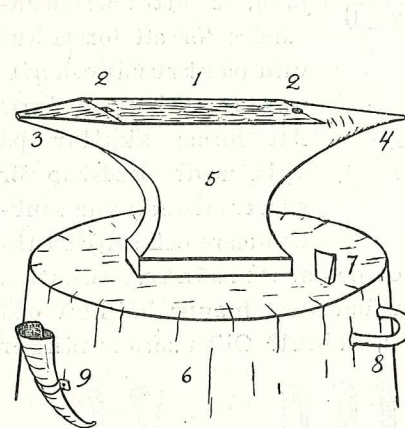

Fig. 4. Städ.

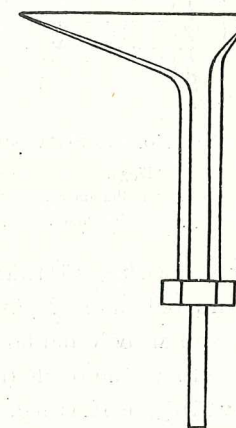

Fig. 5. Sparrstäd.

maka kol till elden eller röra om kolen med? Olika sorters släggor och hammare (fig. 6): storslägga, lillslägga, släggepojke, smidhammare, långpenhammare, tvärhammare, nithammare, källhammare, sätt, sätthammare, sänkhammare? Använde smeden släggbuse, d. v. s. en ganska stor slägga, fastsatt i en fjädrande inrättning, som drevs med trampa? Namn på de olika delarna av en slägga eller hammare: slag, ban, pen, nacke, öga, skaft, käl? Namn på olika sorters stansar, stampar, mejslar och bettlar (fig. 7), t. ex. navarstamp, hästskotjörnare, tjörne, rundtjörnare, eftertjörnare, tjöneckastamp, rundspott, hästskospott, dorn, runddorn, bussdorn, släggdorn, hamnardorn, yxeval, skrotmejsel, kallmejsel, kallbitare, huggstamp? Redskap att göra hål i järnbeslag med: trindstamp, hålstamp, hål-

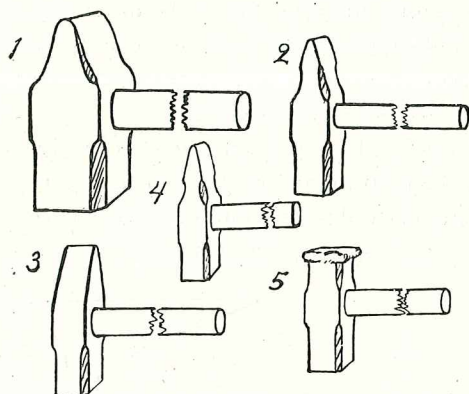

Fig. 6. Slägga och hammare.

1. Slägga.	4. Nithammare.
2. Smidhammare.	5. Sätt.
3. Tvärhammare.	

torn, torn, dörrslag? Hade man ringar eller andra underlag med hål i, som lades under det järnstycke man drev hålstampen igenom? Benämningar på dessa: lockring, lockskiva? Nageljärn, nageltorn, som användes för att forma huvud på skruvar och nitnaglar (klinknaglar)? Att forma skallar på spik med? Redskap för sänksmide: (utom sänkhammare och sätt): sänkeform, sänke, sättsänke, öppet och slutet sänke, sänkstäd, stans och dyna? Järn, som användes att bränna hål i trä med för spikar och naglar: svedjärn, svidel? Olika sorters tänger för olika ändamål (fig. 8): hovtång, hofftång, kniptång, nyptång, platttång, krokång, smidång, klotång, bultång, yxtång, släggång, »storgapigtång», axtång, axeltång, hjultång? Använde man en ring att sätta över skänglarna på tången för att den skulle hålla hårt om arbetsstycket utan att man behövde trycka ihop dem med händerna (spannringsring)? Utseende och användning av bräckjärn, spikklo, kofot? Olika slags borrar (jfr frågelista 22 »Träslöjd»)?

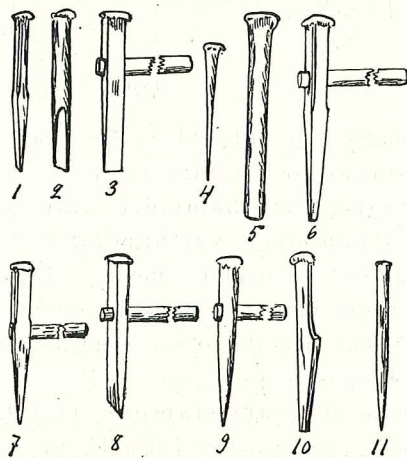

Fig. 7. Mejslar och hålstansar.

1. Kallbitare.	5. Bussdorn.	9. Rundspott.
2. Kallmejsel.	6. Hästskotjärnare.	10. Yxdorn.
3. Skrotmejsel.	7. Eftertjörnare.	11. Runddörrslag.
4. Runddorn.	8. Tvärspott.	

Har järnsåg varit brukad i äldre tid? Hur var den inrättad? Olika slags filar, som kommit till användning i smedjan? Gångverktyg av olika slag (fig. 9) för tillverkning av bultar och muttrar: gängskiva, gängkloppa, skruvglopp, skruvskiva, gängbackar, gängledon, rätt och avigt gängletyg, gängborrar, gängtappar, gängskruvar, svängjärn, gevindjärn? Beskriv utseende och användning!

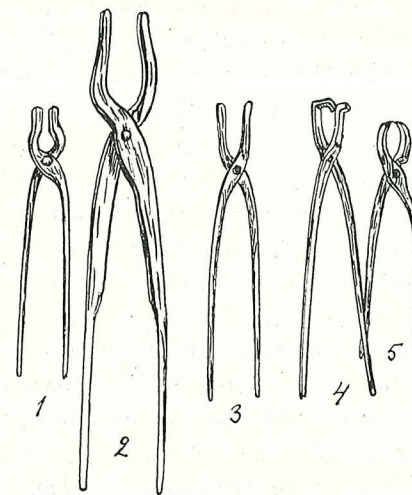

Fig. 8. Tänger.

1. Bulttång.	4. Klotång.
2. Akseltång.	5. Kniptång.
3. Smidtång.	

Förekommo skruvstäd, skruvstycke, filklove, filbänk? Järnsvarvar av primitiv typ? Borränk, bössbör för bössmide? Övriga redskap vid bössmide? Spännhakar för påsättande av hjulringar? Tolk och hjultrissa för bestämmande av ringarnas storlek? Liggfjäderskruvar, skruvtvingar för hopklämning av vagnsfjädrar o. d.? Ange namn, förekomst och användning av icke här omnämnda redskap och verktyg, om sådana förekommit!

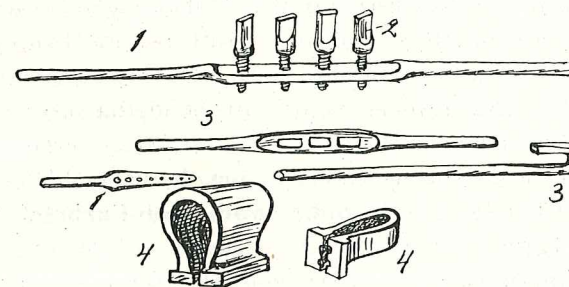

Fig. 9. Gångverktyg.

1. Gängskiva.	2. Gängtappar.	3. Gevindjärn.	4. Gängkloppor.

Finnas några sammanfattande benämningar på smedens redskap, t. ex. smedjebråte?

Vad kallades det vid smidet använda **råmaterial**: materia, järn, stål, smidesjärn, eggstål, Gravendalsstål och andra namn efter ursprunget, klöverstål, garvestål? Varifrån togs stål och järn? Brukets namn bör angivas! Hur gick man till väga, då man garvade stål? Gjorde smederna själva smidesugligt järn av gammalt skrot: smältsmide, skrotsmide? Hur tillgick detta arbete? Hur benämndes de växlande varven av kol och järnskrot i härden: flo? Uttryck för att laga tillreds smältan? Blåsning och kolmatning tills smältan var färdig? Älta ihop smältan med härdgaffel? Bearbeta smältan med träklubba på smedjans golv eller på en stenhäll efter stelnandet?

Fick materialet någon gång namn efter sin form, t. ex. rundjärn, plattjärn, bandjärn, fyrkantjärn? Vad kallades ett större eller mindre järnstycke: stång, ten, bit, stump? Uttryck för att klyva och sträcka järn? Benämningar på en liten järnplåt: skrå, skolla, plåt, blecka?

Vad kallades avfall av järn och stål: skro, skrot, skräp? Vad sade man om järn, som smulade sönder sig (det gnetar sig)? Namn på en liten flaga av järn: flagna, flag, flas? Järnaskan, som föll av det upphettade järnet vid smidningen: smidslinn? Vad kallades slaggavfallet i härden: slagg, slinder, slint, smedskrock, smidsinder? Stora sammanhängande stycken därav: rusor, kossor, skossor, smideskrockor, sinderkokor, sinderskutor? Vad kallades glödande spån, som under arbetet flögo omkring: sinder, smedloppor? Ha smederna själva utfört kolning i grop för att få särskilt goda smideskol? Finnes exempel på att bönderna medförde eget kol och järn eller endera slaget för att få ett arbete utfört? Hur beräknades arbetsersättningen, om de själva höllo kol?

Hur benämnde man **de olika momenten i arbetet**: värma, smida, slägga, hamra, pena, sträcka, platta ut, stuka, stoka, sätta an, runda av, driva, kröka, böja, hörna, bocka, skrota, skrota av, spetsa, stampa, håla, slå hål, mucka, nita, nodda, nea, klinka, gänga, gängla, svetsa, hetsa,

välla, härda, bädja? Beskriv tillvägagångssättet från början till slut vid utförandet av något enkelt smidesarbete, t. ex. tillverkning av en hållhake (hållsinka, märkla)? Vad kallas det att göra upp eld i härden: sätta i fyren? Att ösa på kol: skyffla kol? När borde man lägga in järnet i härden? Hur gick man till väga för att värma (elda) en mycket kort järnbit? Hur kunde man se, att järnet var färdigt till bearbetning? Vilka uttryck (substantiv, adjektiv eller verb) användes för att ange, att järnet börjar bli varmt, blivit lagom varmt, börjat kallna o. s. v.: bara ljummet, hett, glödvarmt, rödvarmt, härdningsvarmt, röket, smidevarmt, förvärt, vällvarmt, smältevarmt, stelnat, svalnat, avkallnat; rödglödning, vitglödning; järnet har förvärt sig? Använde man något redskap, som man doppade i vatten och avkyld järnet med: läskspett, läskbuss? Hur förfor man, då arbetet var färdigt? Lät man smidet kallna av sig självt (långsvalna) eller lades det i vatten (snö)? Uttryck för den tid, som järnet höll sig tillräckligt varmt för att kunna smidas: värma, hetta?

Skilde man till namnet olika slag av smide, t. ex. kallsmide och varmsmide? Vilka arbeten brukade man kallsmida? Sänksmide, stanssmide? Vad kallades den runt sänket bildade utskjutande flänsen på arbetsstycket (skägga)? Att ta bort denna fläns (skägga)? Uppborring eller räffling av gamla bösspipor? Andra arbeten i samband med bössmide?

Vad kallades det att hopfoga två järn- eller stålstycken genom upphettning: svetsa, hetsa, välla? Vilka hjälpmedel använde man därvid? Vad var skillnaden mellan välljärn och götjärn vid svetsning? Hur rengjorde man fogytorna för att de skulle ta svets? När använde man vällsand? Hur anskaffades sådan och var förvarades den (inne i härden)? När började man använda borax för rengöringen? Vad kallades sammansättningslinjen mellan två stycken järn: vällfog, fog? Hur beräknade man den lämpligaste värmegraden för svetsning? Genom att ge akt på vällegnistorna eller på annat sätt? Beskriv t. ex. stålsättningen av en yxa!

Hur tillgick det att härda ett eggverktyg? Vad kallades härdningsvattnet, härdvattnet, härdselvattnet? Hur förvarades det och hur skulle det behandlas? Ansågs det att »sommarvatten» och »vintervatten» verkade olika vid härdning? Brukade man sätthärda, säthärda genom inpackning i läderbitar, hornflisor e. d. av det föremål, som skulle härdas (t. ex. läs- och bössfjädrar)? Användes blodlutsalt vid härdning av stål? Efter vilka märken bedömde man härdningens grad? Hur prövade man verktygets hårdhet efter härdningen? Olika slag av härdning (löphärdning)? Vad kallades det att uppmjuka hårdheten i ett allt för hårt härdat verktyg: löpa, anlöpa, elda igen, blåhärda? Vad kallades en vid härdningen uppkommen spricka i godset: braka, härdbräcka, brista, bryska? Nämn andra handgrepp och arbetsmoment som förekomma utöver här efterfrågade och ange de uttryck, som gälla dem!

Nämn några av bysmedens vanligaste **göromål**: att laga åkdon och åkerbruksredskap; utföra smide för vagnar och kälkar, för enklare byggnader; syssla med hovslageri m. m.! Jfr sid. 1! Vad kallas det t. ex. att laga en plogbill (läta)? Angiv benämningarna på de produkter, som smeden tillverkade! Vad kallades ett vanligt järnbeslag (järn)? Vad kallades det att järnbeslå ett redskap: järna, banda, beslå? Att sätta järn (spänger) under släd- eller kälkmedar: sko kälkar? Uttryck för att stålsätta eggen på ett eggverktyg: ståla, avläta, eggvälla? Namn på själva stålsättningen: avlät? Uttryck för att sätta nytt stål i en utsliten yxa: att lägga på? Vad kallades en omsmidd, ånyo härdad kniv: dängling? Hade man några sammanfattande uttryck för arbetet med reparerande av verktyg och redskap i en smedja: laga, bota, dona, flicka, sköta vid?

Ha smeder sysslat med **plåtslageri**? Har plåtslageri förekommit som självständigt hantverk i orten? Uppräkna de plåtslageriverktyg, som en smed brukade hålla sig med! Vilka redskap hade yrkesplåtslagare efter gammalt (jfr fig. 10): anslagjärn, pipstäd, betteljärn, drivhammare och träklubba att slå ihop (bösta ner) falsar med mot en träkubb? Använda man plåtsax? Beskriv andra här ej omnämnda redskap och angiv alla redskapens användning! Brukade man fälla in

järntråd i kanterna på bleckkärl? Hur tillgick lödning? Hur rengjorde man plåtens yta? Använde man salmiak, saltsyra, lödvatten? Hur beredde man lödvatten? Lödkolv, lödbult att upphetta lödmetallen med (tenn, tenn och bly, slaglod etc.)? Brukade smeder också syssla med förtening eller andra **kopparslageriarbeten**? Beskriv hur förtening tillgick, hur man rengjorde metallen, hur kärlet uppvärmdes och hur tennet utbreddes jämnt över ytan! Vilka redskap eller hjälpmedel kommo till användning? Om ej smederna i orten sysslade med kopparslageri, hur fick man då sådana arbeten utförda? Omhändertades kopparslageriet av kringvandrande löst folk, tattare o. d.?

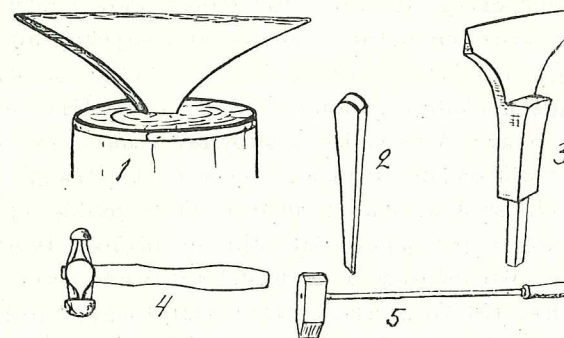

Fig. 10. Plåtslageriverktyg.

1. Pipstäd. 2. Betteljärn. 3. Anslagjärn. 4. Drivhammare. 5. Lödkolv.

Talesätt, ordstäv, ordspråk och **gåtor** som stå i samband med smidesarbete och smeder böra upptecknas! Finnas uttryck som exempelvis: »En svart mjölnare och en vit smed är det lätt att se». »Smedens häst och skomakarens käring få för det mesta gå barfota». »Envar sin egen lyckas smed». »Att smida medan järnet är varmt». »Vara armastark som en smeddräng». »Svart i synen som en smed». »Smida ihop» (ljuga). »Besmi» (möda, besvär). »Pusta som en bälg, bälgastinn, bälgastor, bälgen, bälgig». Finns ordet bälghund och vad betyder det (storätare; hund, som om nätterna vaktade läderbälgarna så att ingen stal läder)?

Historier och **sagor** om smeder? Känner man historier om smeder, som förstätt att »smida ut ögonen» på oupptäckta tju-

var? Smeden som misslyckas i att göra efter Vår Herre, som tog av hästens ben då han skodde en häst? Smeden och Hin onde?

Förekommo **vidskepliga föreställningar** om smeder och smedjor? Talade man om smidestomten, som vid vissa tillfällen brukade visa sig? Rå för smedjan, som ibland visade sig som fina fröknar? Historier om att smedjans rå arbetar, så att det gnistrar ur skorstenen och man hör hur det hamras och smides? Ansågos smedjor vara tillhåll för folk, som försvurit sig åt djävulen? Tillade man härdvattnet eller smideskolen några magiska egenskaper? Använde man vatten, som blåsts genom smedjepusten ett visst antal gånger, som läkemedel mot utslag? Brukade man till älvorna offra stycken av glödgad smidesslagg?

Hovslageri. Vilka husdjur brukade man förse med skor (hästar och oxar)? Vad kallades **skorna**? Hästskor, oxskor? Beskriv deras utseende! Brukade smederna i orten själva smida de häst- och oxskor, som brukades där? Skilde sig de förr brukliga skorna på något sätt från nu använda typer? Vad kallades de olika delarna av en hästsko: tångar, grenar, sömrand, sömhål, tåhätta, tåhake, ishake, ishugg, ispigg, grav, grava, framgräv, bakgräv, stråle? Vilka olika slag av hästskor förekommo: sommarskor, vinterskor, gravskor, broddskor? Namn för slitna hästskor: hästskoplita, platta? Olika slags oxskor: hakeskor, broddskor, slättskor, plattskor? Skodde man oxarna endast på vintern som skydd mot halkning? Skoddes endast ytterklövarna? Uttryck för att halka: halka, slinta? Skador uppkomna genom halkning: boga sig, bli bogskriden, bogskränka sig?

Vad kallades **hovens delar**: hov, sula, skostad, trakt, puta, kråka, frö, kvicke, kötthov, stråle, hornstråle, hovkrans, hovkrona, ballar, hovskägg? **Klövens delar**: klövetopp, tå, balle, hæl, klackklöv; lättklöv, latklöv? Uttryck för missbildade eller sjuka hovar: skev hov, fullhov, bullhov, björnhov, bockhov, plathov, fånghov, trånghov? Andra skador och fel på hoven: hornklyfta, hovhetta, hovtrång, fång, stengalla, kråkröta, hovben, ringkota? Utväxter på

hoven: rogglor? Motsvarande adjektiv: fullhovad, bullhovad, bockhovad o. s. v.? Använde man särskilda skor eller andra medel för att bota eller förbättra sådana åkommor som ovan nämnts, t. ex. ringskor, halvmånformiga skor, hovkitt o. s. v.? Uttryck för att bota skador å hoven: balbera? Vad sade man om hästar, som brukade sparka upp sår på benen: skänka sig, stryka sig, tråda sig, trö sig, stiga sig? Hur förebyggde man detta? Försök att få fram de gamla folkliga benämningarna för alla ovanstående förhållanden och begrepp och skilj ut yngre, genom hovslagare från andra orter eller från litteratur inkomna uttryck!

Skodde man hästarna själv hemma vid gården eller förekommo yrkeshovslagare? Hur kallades en sådan? Hur kallades **arbetet att sko**: sko hästen, oxen? Hur tillgick arbetet? Vilka redskap och verktyg användes därvid? Skostall eller skostol, varpå hästskor och verktyg lades upp under arbetet? Skostäd, hammare och hovtång? Kniv, skokniv, verkkniv, verkjärn, bandkniv? Rasp, hovrasp? Uttryck som beteckna att hoven göres jämn: verka, verka av, verka upp? Namn på det som skäres bort av hoven: hovstickor? Att hyfsa, funta kråkan? Att prova skon: märka, passa? Att spika fast den: slå dit, slå fast, slå under skon? Varmed fastspikades skorna: med söm, brodd, hästskospik? Smidde man själv sömmen i äldre tid? Varifrån fick man annars sådan? Huvud på ett hästkosöm? Skalle? Namn på spetsen, som avklippes, sedan sömmet slagits in: neding, sömtorn? Vad kallades det att nita sömmet: nita, nea, nåda, nodd? Sömnit: sömnåda, nodd, nivikje? Uttryck som beteckna, att en häst vid skoningen blivit stucken i kvicken: sömstucken? Vad kallades en omgång hästskor eller söm: en gång skor, en gång söm, en sömgång? Hur många söm räknade man på en sömgång (24 eller 32 st.)? Hur många söm hade man i varje sko? Uttryck för att ta bort skoningen på en häst och lägga den tillbaka med nya söm: omsömma? Användes vintertid ett slags grövre söm med spetsiga nackar: broddar? Har det förekommit, att man skott häst eller oxe med ett slags

pilformig brodd (skäkta) på blotta hoven utan sko? Hur put-sade man av hoven, sedan skon var fastsatt?

Vilka **tillrop till hästen eller oxen** använde man för att förmå honom att lyfta upp foten: fott, fota, fot upp, homma? För att få honom att stå stilla: still, stånda kvar? Uttryck för ostyrighet hos hästar: pampera, konstera, kångstera, kånga? Hästen är kång? Spjärnehäst, sparkehäst, sprattle-fåle, slåsskamp? Hästen är illskodd (svår att sko)? Uttryck för att bli sparkad av häst? Att få ett slag med hela benets längd: »få hela släpputen»?

Brukade man särskilda **anordningar för hästar, som voro svåra att sko** (eller oxar)? Benämningar på dylika: prängel, fångremmar, oxstall, skostall, nosklam, munklam, kläpp, fotboja, sedjuhålla, nickhålla, springhilla, fithålla, slank? Beskriv deras utseende och användning!

Uttryck för viss **beskaffenhet hos skorna**: slöskodd, skarpskodd, gravskodd, vinterskodd, sommarskodd, barskodd, barfot, kringuskodd? Vad sades om hästen, då han slog de skodda hovarna mot varandra: klampa, slå i sko? Hade man särskilda uttryck för att beteckna, att snö och is fastnade i skon och bildade stora butar under hoven: klampa i, fastna i sko? Att avlägsna detta: slå ur sko? Använde man särskilda skydd (plåtskor) för att förhindra, att snön fastnade? Några andra metoder att hindra isklampning (bestrykning med fett)?

Använde man vid körning på sank mark eller lös snö särskilda skor för att ej häst eller oxe skulle sjunka ned: trygor, att köra trygt o. s. v. Jfr frågelista 24!

Folktro rörande hästskor? Ansåg man att en upphittad hästsko betydde lycka? Hur skulle den vara beskaffad för att riktigt båda lycka (med eller utan söm, vänd åt ett visst håll o. s. v.)? Hur skulle den bäras och upphängas? Andra vid-skepliga föreställningar om hästskor?

Talesätt, ordstäv, ordspråk och gåtor om hästskor bära också upp-tecknas, t. ex. »köra med oskodd häst på hal is».

Av illustrationerna är fig. 1 utförd efter fotografi av lektor M. Klintberg, Visby. Fig. 2 är lånad från Nordiska Museet (M. Erikssons uppsats »Bondeliv i norra Uppland vid mitten av förra århundradet» i Fataburen 1925). Alla de övriga illustrationerna ha tecknats för denna frågelista av fil. mag. M. Eriksson på grundval av mätningar och skisser utförda av lektor M. Klintberg och ingående i hans gotländska samlingar. Undantag gör endast fig. 10, som är tecknad för denna frågelista av M. Eriksson på grund av teckningar av K. G. P. Nylander (Kinds Gilles deposition i Västsvenska Folkminnesarkivet, Göteborg).